

اطلس تاریخی سادات ایران

از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری قمری

سادات اصفهان

سید حسن حسینی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
حسینی، سیدحسن، ۱۳۵۵ -
اطلس تاریخی سادات ایران: از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری؛ سادات
اصفهان / سیدحسن حسینی.
مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷.

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست‌نویسی
یادداشت
موضوع
موضوع
شناخته افزوده
رده دیویی
رده کنگره
شماره کتابشناسی
۲۶۹ ص.
978-600-06-0256-7
فیبا.
کتابنامه.
سادات (خاندان) -- تاریخ.
امامزادگان -- ایران -- اصفهان -- نسبنامه.
بنیاد پژوهشهای اسلامی.
۲۹۷ / ۹۸
۱۳۹۷ الف ح ۵ / ۷ / ۵۳ BP
۵۲۲۶۴۷۰

اطلس تاریخی سادات ایران

از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری؛ سادات اصفهان

سید حسن حسینی

ارزیابان: غلامرضا جلالی، محمدحسن پاکدامن

ویراستار: محمد طاهر چهار جوی

ترسیم نقشه‌ها: ابوالفضل زارعی

ترسیم نمودارها: پیروز جلالی

طرح جلد: مسعود شاکری

چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۴۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۲۸۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

سخن ناشر	۵
مقدمه	۷
فصل اول	
کلیات	۱۳
۱. حدود و جغرافیای اصفهان	۱۴
۲. اصفهان از ورود اسلام تا پایان قرن	۱۵
نهم	۱۵
۳. تشیع در اصفهان	۲۰
۴. علل مهاجرت سادات به اصفهان ..	۲۲
فصل دوم	
سادات حسنی اصفهان	۲۷
۱. امام حسن علیه السلام در اصفهان	۲۸
۲. سادات طباطبایی	۳۰
الف: سادات طباطبایی زواره و	۳۷
اردستان	۳۷
ب: سادات طباطبایی کوهپایه	۴۳
ج: سادات طباطبایی نائین	۴۵
د: سادات عبدالوهابی تبریز	۴۵
۳. سادات بطحایی	۴۷
۴. سادات گلستانه	۵۰
۵. سادات شجری	۵۳
۶. نسل عبیدالله الامیر	۵۵
۷. نسل عبدالله المحض	۵۶
۸. سادات حسنی کاشان	۵۹
الف: سادات شجری	۶۱
ب: سادات بطحایی	۶۳
ج: سادات سیفی	۶۴
د: خاندان راوندی	۶۶
ه: نسل عبدالله المحض	۶۸
و: نسل عبیدالله الامیر	۶۹
ز: سادات طباطبایی	۶۹
فصل سوم	
سادات حسینی	۷۰
۱. سادات افطسی	۷۰

فصل ششم

سادات چهارمحال و بختیاری ۱۳۱

فصل هفتم

نقش سیاسی و اجتماعی سادات ۱۳۹

۱. نقش سیاسی سادات ۱۳۹

۲. سازمان نقابت اصفهان ۱۴۵

۳. نسب شناسی ۱۵۱

۴. ادبیات و شعر ۱۵۵

۵. علوم دینی ۱۵۹

۶. عرفان و تصوف ۱۶۸

حاصل سخن ۱۷۴

منابع ۱۷۹

نمایه (اشخاص - اماکن - کتاب ها) ۱۸۹

پیوست ها: ۲۲۳

۱. سادات اصفهان ۲۲۵

۲. نقش های مهاجرت سادات اصفهان ۲۴۷

۳. تصاویر ۲۵۷

۲. آل زیاره ۸۲

۳. سادات زیدی ۸۴

۴. سادات سیلقلی ۸۷

۵. سادات مرعشی ۸۷

۶. سادات اعرجی ۸۹

۷. سادات عقیقی ۹۲

۸. سادات شجری حسینی ۹۳

۹. سادات حمزوی ۹۳

۱۰. سادات عربی ۹۴

۱۱. سادات دیباجی ۱۰۰

۱۲. نسل اسحاق المؤمن ۱۰۱

۱۳. علی بن محمد باقر (ع) ۱۰۳

فصل چهارم

سادات موسوی و رضوی ۱۱۰

۱. سادات موسوی ۱۱۰

۲. بقعه های منسوب به فرزندان امام

کاظم (ع) ۱۱۴

۳. سادات رضوی ۱۱۸

فصل پنجم

سادات علوی و طالبی ۱۲۴

۱. سادات علوی ۱۲۴

۲. سادات طالبی ۱۲۶

مقدمه

سید به، بنای مهتر و پیشوای قوم و جمع آن سادات است. در تعریفی کلی، کلمه سید بر نسل بنی هاشم؛ جد پیامبر ﷺ اطلاق شده و بنی عباس نیز از سادات قلمداد شده‌اند. در تفسیری محدودتر تنها به طالبیین که شامل نسل حضرت علی علیه السلام، جعفر و عقیل بن ابی طالب هستند، سادات گفته شده است و به طور معمول کتاب های انساب سادات تا قرن دهم هجری، طبق این تعریف به معرفی خاندان های سادات پرداخته‌اند. اثر پیش روی نیز طبق این الگو نگاشته شده است. البته تعریف های محدودتری نیز از سید، -رد دارد و طبق آن دایره اطلاق سادات تنها منحصر به نسل ائمه علیهم السلام می‌گردد.

یکی از مسائل با اهمیت در تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران، مهاجرت سادات به این سرزمین است. سادات با ورود به این خطه، نقش مؤثری در ترویج دین مبین اسلام و تحکیم پایه های فرهنگ و تمدن اسلام شیعی ایفا نمودند. برخی از این سادات در همان آغاز ورود به ایران، قیام هایی را علیه حاکمان بنی امیه و بنی عباس ترتیب دادند و برخی توانستند برای خود قلمرو حکومتی نیز تشکیل دهند. جغرافیای پراکندگی سادات در ایران بیانگر آن است که رابطه مستقیمی بین مهاجرت سادات به یک منطقه و گرایش مردم آنجا به تشیع وجود دارد. این دو

امر رابطه ای دوسویه دارد و می توان عنوان نمود یکی از عوامل اصلی گرایش ایرانیان به تشیع می تواند مهاجرت سادات به این سرزمین باشد.

از طرف دیگر، طبق گزارش سازمان ثبت احوال کشور، در سال ۱۳۹۲ ش، از مجموع حدود ۷۶ میلیون نفر جمعیت ایران، حدود شش میلیون نفر، یعنی هشت درصد از کل جمعیت ایران سادات هستند. از این تعداد، ۵۲۰ هزار نفر در استان اصفهان سکونت دارند. وجود این جمعیت قابل ملاحظه، و تأثیرگذاری آن ها در تحولات گوناگون اجتماعی، فرهنگی و تمدنی تاریخ ایران پس از اسلام، لزوم توجه به این جمعیت و بررسی مهاجرت ها و پراکندگی آن ها در مناطق مختلف ایران، از جمله اصفهان، ضروری می نماید. در واقع گردآوری اطلاعات و ثبت مشجرات سادات مهاجرت یافته از مناطق مختلف ایران، یکی از ضرورت های پژوهشی ایران معاصر است.

تشکیل سازمان نقابت از نیمه قرن سوم تا سقوط بغداد و فعالیت مستمر آن در اقصی نقاط سرزمین اسلامی، ثبت مشجرات سادات و گردآوری اطلاعات گوناگون در مورد آن ها را تسهیل نموده بود. با گسستی که در نتیجه حمله مغول به ایران در این سازمان ایجاد شد و با توجه به افزایش جمعیت سادات، گستردگی مهاجرت ها، سکونت سادات در روستاهای دوردست و توجه نکردن آن ها به حفظ و ثبت انساب خود و همچنین جنگ ها و برخی حوادث طبیعی از قبیل زلزله، سیل و آتش سوزی که موجب از بین رفتن مشجرات انساب سادات بوده، همه از مسائلی است که تحقیق پیرامون سادات و پیوند دادن نسب آن ها به مشجرات گذشته را دچار مشکل ساخته است.

دو مسئله مهم، یکی ضبط نکردن انساب سادات توسط خودشان و دیگری

ثبت و ضبط نکردن انساب سادات توسط نقبا و نسب شناسان، کار را در این باره دشوار کرده است. جالب است بدانیم این مشکل از همان قرن های نخستین وجود داشته است. ابی نصر بخاری در مورد نسب جماعتی از سادات از نسل عمر اطرف که در هند سکونت داشتند، عنوان می کند: «در سند چنان که گفته شده، جماعتی از فرزندان جعفر بن یعقوب بن جعفر بن محمد [بن عمر اطرف بن امام علی علیه السلام] هستند که من در خصوص ایشان مطلبی نمی توانم بگویم، چرا که خودشان انساب خود را ضبط نکرده اند و ما نیز به خاطر بُعد مسافت ضبط نکرده ایم.»^۱

برای نمونه نسب سادات طباطبایی در منابع معتبر انساب خیلی محدود ذکر شده است و این منابع اطلاع اندکی از این سادات در دوره سلاجقه، مغول و تیموری در ایران ارائه می دهند، و می آن ها که بیشتر در منطقه زواره و اردستان سکونت داشته اند، نسب خود را در مشجرات و نوادگی حفظ نموده اند که برخی از این مشجرات در کتاب تاریخ اردستان انعکاس یافته است.

از سوی دیگر در اقصی نقاط سرزمین ایران مزارات و شماریه منصوب به فرزندان ائمه علیهم السلام وجود دارد که شجره نامه و زندگی نامه و شرح آن ها بر ما معلوم نیست، ولی به عنوان زیارتگاه، پناهگاه شیعیان هستند و پیکر هی برای ترویج معارف اسلامی به شمار می آیند. ساختمان این مزارات توسط افراد محل و اداره های اوقاف بازسازی می شود. برخی، از گذشته های دور موقوفات اختصاصی دارند و در پاره ای موارد اکنون نیز بر مزار ایشان موقوفاتی قرار می دهند. یکی از وظایف خطیر نویسندگان حوزه نسب شناسی، بررسی و شناسایی نسب و معرفی

۱. بخاری، ابی نصر، *سلسلة العلویة*، ص ۹۸.

شخصیت واقعی فرد مدفون در این بقاع است.

اصفهان یکی از مناطقی است که از ابتدای ورود اسلام به ایران، مورد توجه سادات قرار گرفت. هرچند در قرن‌های نخستین اسلامی این شهر یکی از پایگاه‌های اصلی اهل سنت به‌شمار می‌آمد، ولی به دلیل جذابیتی که اصفهان و مناطق اطراف آن برای سادات داشت، آن‌ها، از شاخه‌های مختلف حسنی، حسینی، موسوی، علوی و طالبی به این سرزمین آمدند و در آن سکونت گزیدند. طبق مستندات موجود، مزار برخی از این سادات از قرن پنجم هجری زیارتگاه اهل اصفهان بوده است.

اگرچه در دهه‌های اخیر آثاری چون تاریخ اصفهان (سلسله سادات و مشجرات و مسطحات)؛ از جلال‌الدین همایونی شیرازی اصفهانی؛ فهرستی از سادات اصفهان، از سید محمدعلی بهشتی نژاد، تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، تألیف محمد قاسم هاشمی برخی از سادات منطقه اصفهان را معرفی کرده‌اند، ولی هیچ‌کدام به صورت منسجم و مستند همه شاخه‌های سادات مهاجر به اصفهان را مورد بررسی قرار نداده‌اند.

اثر پیش‌رو با هدف شناسایی خاندان‌ها و شاخه‌های گوناگون سادات مهاجر به اصفهان و نقش سیاسی و اجتماعی آن‌ها در تحول‌های این منطقه، از ابتدای ورود تا پایان قرن نهم هجری، تدوین شده است. در ابتدا مباحث کلی در مورد حدود جغرافیایی اصفهان، تاریخچه آن، علل مهاجرت سادات به این خطه و نخستین سادات مهاجر به آنجا مطرح می‌گردد. سپس شاخه‌های گوناگون سادات حسنی، حسینی، موسوی، رضوی، علوی و طالبی مهاجر به اصفهان شناسایی شده، در مباحث بعدی از فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، علمی، ادبی و عرفانی سادات

اصفهان سخن به میان خواهد آمد. در پایان پس از فهرست منابع، پیوست‌هایی تهیه شده که شامل نسب‌نامه‌های سادات مهاجر، نقشه‌های مهاجرت و پراکندگی سادات و تصاویر برخی بقاع امامزادگان مشهور منطقه اصفهان و کاشان می‌باشد. این اثر با استفاده از الگوی پژوهش تاریخی، با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی در دامنه کتاب‌های تدوین شده است.

منابع اصلی تدوین این اثر بیشتر کتاب‌های متقدم انساب از قبیل *سلسلة العلویة* اثر ابونصر سرخسری (زنده ۳۲۷ق)؛ *تهذیب الانساب و نهاية الاعقاب* اثر ابی الحسن محمد سبکی (درگذشته: ۴۳۶ق)؛ *المجدی فی انساب الطالبیین* اثر ابی الحسن علی علوی عدوی (درگذشته: ۴۶۶ق)؛ *منتقلة الطالبيه*، اثر ابن طباطبا، ابی اسماعیل ابراهیم (زنده ۴۷۶ق)؛ *لب الانساب واللقاب والاعقاب*، اثر ابوالحسن علی بن زید بیهقی (درگذشته: ۵۶۵ق)؛ *الفخری فی انساب الطالبیین* اثر ابوطالب اسماعیل مروزی ازورقانی (زنده ۶۱۴ق)؛ *الشجرة المباركة فی انساب الطالبیین*؛ منسوب به فخر رازی (درگذشته: ۶۰۶ق). و برخی آثار دیگر است.

البته برخی منابع تاریخ محلی مانند *ذکر اخبار اصفهان* اثر ابونعیم اصفهانی؛ *محاسن اصفهان* از مافروخی اصفهانی و برخی پژوهش‌های جدید تاریخ محلی چون *تاریخ اردستان* اثر ابوالقاسم رفیعی مهرآبادی؛ *تاریخ اصفهان* اثر ابن‌الدین همایی شیرازی اصفهانی و *مزارات اصفهان* نوشته مصلح‌الدین مهدوی نیز مورد استفاده قرار گرفته است.

در متن اثر در پاره‌ای موارد درصد مهاجرت شاخه‌های مختلف سادات به اصفهان ارائه شده که در واقع دامنه سنجش آمار، تعداد مهاجران سادات به این سرزمین با توجه به داده‌های منابع انساب مانند *منتقلة الطالبيه* و برخی دیگر از آثار

انسابی است.

اثر پیش روی بخشی از طرح اطلس تاریخی سادات ایران تا پایان قرن نهم هجری است. در تهیه قسمتی از فیش های اولیه این اثر همکاران سابق گروه تراجم و انساب از جمله آقایان محمد حسن پاکدامن، غلامعلی تژده، رسول سعیدی زاده، ابوالحسن هاشمی تبار نیز همکاری داشته اند. همچنین باید از کوشش های مدیر محترم گروه تراجم و انساب؛ جناب استاد غلامرضا جلالی، معاونت گروه آقای اسماعیل رضایی برجکی و آقای محمد جواد هوشیار حاجیان یزدی به جهت همکاری های صمیمانه در تکمیل این اثر، کمال تشکر را داشته باشم. ناگفته نماند ترسیم نقشه های سادات توسط پژوهشگر محترم جناب آقای ابوالفضل زارعی صورت پذیرفته است. جناب آقای پیروز جلالی نیز زحمت ترسیم نسب نامه های سادات را متعاقباً بر عهده گرفته اند، که از این دو فرهیخته بسیار سپاسگزارم. در پایان بر خود لازم می دانم از نمونه عنوان محترم آقای محمدرضا نجفی و آقای محمود رسولی حروفنگار این اثر کمال تشکر را ابراز داشته باشم.

م. سادات بن حسینی

اسفند ۱۳۹۵ ش